

Volksalmanak had hij toen reeds neergelegd; datzelfde zou hij doen bij de *Volksbode*. Enkele maanden later kondigde hij aan dat hij in plaats van de *Geldersche* een *Christelijke Volksalmanak* zou gaan uitgeven. Blijkbaar kon Heldring zich makkelijker losmaken van de in 1837 door hemzelf opgezette almanak dan van de sinds 1839 verschijnende *Volksbode*. Een tijdschrift tot nut van 't algemeen, die hij samen met de Arnhemse advocaat, tevens *Gids*-redacteur, C.P.E. Robidé van der Aa leidde. Beide periodieken zouden na 1847 niet meer verschijnen; de *Geldersche Volksalmanak* werd in 1849 opgevolgd door de *Volksalmanak voor tijd en eeuwigheid*.¹³ Reacties van collega-predikanten op deze nieuwe groepsvorming bleven niet uit. Zo schreef de Rotterdamse hervormde predikant H.G.J. van Doesburgh, hoofdbestuurder van het Nederlandsch Zendeling-Genootschap, in april 1847 zijn vriend Hofstede de Groot over contacten van De Groots leerling W.R. baron Van Hoëvell, op dat moment nog predikant te Batavia, met Heldring in Hemmen: 't Is te hopen, dat hij met *Heldring* c.s. voorzigtig zal zijn. Want die *Vereenigers* zijn *Afscheiders*. ... Reeds hebben zij, te Nijmegen althans, en zeker ook wel elders, hun lidmaatschap aan ons Gen.[ootschap] opgezegd. Zij willen de lieden zijn. Want o! zij zijn zoo ootmoedig. Wat *mij* betreft: ik zou mij niet met hen afgeven, maar hen hunnen toren laten bouwen, tot dat de Heer nederkomt en hunne sprake verwart!'¹⁴ VCS was maar een halve jaargang oud toen Da Costa zware kritiek begon te leveren op de dogmatiek van de Groningers. Dat hij doel trof, bleek uit de reactie die volgde. Tot dusverre had Groningen altijd geweigerd op kritiek van Da Costa in te gaan. Nu echter wijdde P. Hofstede de Groot begin 1848 een speciaal verweerschrift aan dit geschrijf, dat ook afzonderlijk gebundeld bij Höveker verscheen. De toonaangevende *Godgeleerde Bijdragen* constateerden nuchter: 'De strijd is dan begonnen. Wat men nog altijd, naar de wet der liefde, als slechts twee onderscheidene rigtingen in de ééne Nederlandsche Evangeliesche Kerk beschouwde, dat zijn nu openlijk partijen geworden'.¹⁵

Orthodoxe predikanten op zoek naar een nieuwe vorm

Op het moment dat de *Bijdragen* dit constateerden, was in de kring van de Christelijke Vrienden al het nodige gesproken over een afzonderlijk samenkomen van predikanten. De eerste keer dat we er van horen is november 1846, in een brief van de Amsterdamse patriciër G.H. de Marez Oyens aan Groen, waarbij tevens terugverwezen wordt naar eerdere opmerkingen in de vriendenkring. De predikanten Heldring en C.C. Callenbach zijn voornemens iets op poten te zetten. Aan Groen wordt gevraagd of hij wil bijdragen in de reis- en verblijfkosten van de dikwijls 'in bekrompene omstandigheden' levende voorgangers. Hoewel zowel

¹³ VCS 1848, 193, 324. De *Volksalmanak voor tijd en eeuwigheid*, die tot 1851 liep, zou op zijn beurt vervangen worden door de per 1853 verschijnende *Magdalena-almanak*. Zie voor de achtergrond van Heldrings koerswijziging en de rol van W.H. Suringar daarbij de bijdrage van Kolle, boven, 45.

¹⁴ H.G.J. van Doesburgh aan P. Hofstede de Groot, 20 april 1847; Arch. Hofstede de Groot 4a; Centraal Bureau voor Genealogie te 's-Gravenhage. De beeldspraak is ontleend aan Genesis 11: 1-9 (torenbouw van Babel).

¹⁵ GB 1848, 256.